

Revoluția Garoafelor din perspectiva lui Fernando Rosas

Fernando Rosas, Ensaios de Abril, Lisabona, Tinta-da-china, 2023, 151 p., ISBN 978-989-671-777-3

Editura Tinta-da-china a publicat în ultimii ani un număr considerabil de volume de istorie modernă și contemporană. Fernando Rosas, profesor emerit al Universității NOVA din Lisabona, este unul dintre autorii și istoricii de seamă care au publicat la această editură mai multe cărți de istorie recentă. Printre cărțile lui editate de Tinta-da-china, se numără *Salazar e o Poder: A Arte de Saber Durar* (2012) și *Salazar e os Fascismos* (2019). Ambele cărți despre dictatorul portughez Salazar și regimul său autoritar corporatist au obținut distincții și aprecierea celorlalți colegi de breaslă. Mai exact, *Salazar e o Poder: A Arte de Saber Durar* a primit premiul din partea Pen Club, în timp ce *Salazar e os Fascismos* a obținut distincții din partea Fundației Calouste Gulbenkian și a Academiei Portugheze de Istorie.

Publicat în octombrie 2023, la editura Tinta-da-china, volumul *Ensaios de Abril* reunește mai multe articole semnate de Fernando Rosas și prelegeri pe care le-a susținut la diverse conferințe în ultimii ani, toate în legătură cu Revoluția Portugheză din 25 Aprilie 1974. Cunoscută și sub numele de Revoluția Garoafelor, aceasta a avut un impact foarte mare asupra viitorului portughezilor, dat fiind că le-a deschis calea către democrație. De asemenea, odată cu manifestațiile civile și militare contra politicilor autoritare impuse de regimul lui Salazar care a fost preluat, mai apoi, în 1968, de Marcelo Caetano, au fost implementate și măsuri, legi și decizii de înalt nivel privind politicile de decolonizare a teritoriilor Imperiului Portughez care se aflau în Africa și pe celelalte continente (excepție făcând Brazilia care își câștigase deja independența în 1822).

Volumul *Ensaios de Abril* cuprinde, așadar, șase capitole despre Revoluția din 25 Aprilie 1974, care sunt însoțite de o introducere unde Fernando Rosas își amintește cum era viața lui în acea perioadă. Când a avut loc Revoluția Garoafelor, autorul avea 28 de ani și fusese deja închis de Poliția Politică portugheză (PIDE/DGS) timp de mai mult de doi ani în centrele de detenție din Aljube, Caxias și Peniche. Poliția Politică a avut în acei ani o putere imensă de decizie asupra viitorului cetățenilor care erau suspectați de crime împotriva sistemului lui Salazar, putând să-i rețină ani de-a rândul, fără să le anunțe familiile. Motivele pentru care rețineau suspectii erau foarte diverse și puteau varia de la un zvon de răzvrătire la acte reale împotriva sistemului. Mai mult, Poliția Politică avea autoritatea să inflige pedepse violente, preventive, fizice și psihice, tuturor celor care erau considerați dușmani politici sau potențiali opozanți ai dictatorului Salazar.

Această introducere personală în lumea lui Salazar care ne este oferită de Fernando Rosas este urmată de primul capitol propriu-zis al volumului, „José António Ribeiro Santos e as gerações estudantis dos anos 60 e 70 em Portugal”. Așa cum și titlul capitolului anunță, este vorba despre activitățile generațiilor studențești din anii 1960 și 1970 din Portugalia. Această cercetare a fost prezentată și în toamna lui 2022, la Arhivele Naționale Torre do Tombo, din Lisabona, în cadrul conferinței de deschidere a Colocviului Resistência Juvenil, Ditaduras e Políticas de Memória: O Assassinato de Ribeiro Santos em 12 de Outubro de 1972.

Al doilea capitol, „1973, ano de vésperas: o 3.o congresso da oposição democrática”, prezintă diverse momente-cheie din politica lui Marcelo Caetano, Prim Ministrul care a pășit pe urmele predecesorului său, Salazar. În această parte a volumului, se analizează impasul războiului colonial, divergențele din politica națională, grevele care aveau loc în acea perioadă, precum și etapele dezagregării regimului Estado Novo. Un loc aparte este ocupat de Congresul Opoziției Democratice din Aveiro, un important eveniment politic și social din 1973 care a influențat mobilizarea maselor din nordul țării.

„Do golpe militar à revolução” este al treilea capitol al acestui volum semnat de Fernando Rosas. Istoricul de la Universitatea NOVA din Lisabona discută în această parte a lucrării sale criza finală a regimului autoritar Salazar-Caetano, reconfigurarea închisorilor politice, precum și evenimentele premergătoare loviturii militare de stat din 1974. Capitolul se încheie cu analiza consecințelor triumfului mobilizării militare. Această cercetare a mai fost prezentată și în cadrul seminarului „A Revolução Portuguesa, 1974/1975”, organizat de Institutul de Istorie Contemporană din cadrul aceleiași Universități portugheze, în lunile septembrie-decembrie 2021.

În al patrulea capitol, „Que força é essa?”, autorul prezintă premisele unui război civil care risca să izbucnească în Portugalia acelor ani. Zonele periferice ale marilor orașe, și cu precădere cele din jurul Lisabonei, erau locuite de persoane defavorizate social și economic. Mulți dintre cei veniți de la sate în capitala portugheză sperau la o viață mai bună, însă condițiile de viață din „cartierele populare” și din zonele suburbane erau foarte dificile. Mulți dintre ei trăiau chiar în barăci fără a avea acces la cele necesare pentru a-și asigura igiena zilnică. Astfel, casele părăsite sau fără locatari, de la începutul anilor '70, și cu precădere în primăvara lui 1974, au fost ocupate de cei care aveau nevoie de un adăpost. Acolo erau organizate servicii de îngrijire pentru copii (de tip creșă), centre de îngrijire pentru bătrâni, precum și spații pentru alfabetizarea celor care nu știau încă să scrie și să citească. S-a început, astfel, o adevărată luptă pentru dreptul de a locui în casele disponibile, inițiindu-se programe precum SAAL (Serviço de Apoio Ambulatório Local/Serviciul de Ajutor Ambulator Local).

„Três questões sobre a revolução portuguesa de 1974/1975” este titlul celui de-al cincilea capitol. Fernando Rosas analizează cronologia principalelor mișcări sociale care au avut loc între aprilie și septembrie 1974, precum și tensiunile sociale care au existat în acea perioadă. Acesta consideră că „este nevoie să comparăm și să cunoaștem experiențele din trecut care privesc evoluția luptelor populare, a repertoriilor lor

revendicative, a formelor lor de organizare, a contradicțiilor lor interne, a relațiilor lor cu puterea, a rezultatelor lor, a patrimoniului lor de cuceriri și pierderi” [trad. n.] (Rosas, 2023:115) pentru a putea înțelege mai bine care a fost contextul revoluției din 1974 (precum și al altor revoluții asemănătoare). Această analiză a fost prezentată și la Cadaval, în martie 2023, cu ocazia reuniunii Rețelei Anticapitaliste (Rede Anticapitalista) și este însoțită de o fotografie făcută de Alfredo Cunha, în data de 1 mai 1974, la Lisabona, cu mulțimea de oameni forțând intrarea în FNAT (Fundação Nacional para Alegria no Trabalho/Fundația Națională pentru Bunăstarea la Locul de Muncă).

Ultimul capitol, „Ser e não ser: a revolução portuguesa de 1974/1975”, reprezintă o analiză detaliată a consecințelor de ordin politic și social care au urmat loviturii militare de stat din data de 25 aprilie 1974. Mișcarea revoluționară care a urmat acesteia a condus Portugalia către calea democrației prin implementarea unor reforme naționale de mult timp așteptate de cetățeni, inclusiv asigurarea libertăților de bază publice și sindicale, precum și renunțarea la politicile de represiune politică atât de comune regimului autoritar Estado Novo. Acest capitol a fost inclus și în volumul *O Século XX Português* pe care l-a coordonat Fernando Rosas și care a apărut tot la Editura Tinta-da-china în 2020.

În concluzie, Revoluția Garoafelor a reprezentat un eveniment istoric de mare importanță pentru poporul portughez, dar și pentru coloniile care se aflau la acel moment încă sub controlul regimului dictatorial din Lisabona. Revoluția a fost crucială pentru implementarea unui regim democratic și a condus la un întreg proces de decolonizare de pe continentul african și nu numai.

Volumul *Ensaio de Abril* de Fernando Rosas reunește articole și comunicări pe care istoricul le-a făcut publice de-a lungul ultimilor patru ani. Mai mult, acesta pune la dispoziția cititorilor o introducere cu informații personale despre viața pe care o avea la acel moment și ce l-a determinat să publice un asemenea volum. Mai trebuie menționat că în 2024 s-au împlinit 50 de ani de la Revoluția Portugheză din 25 aprilie 1974 și mulți istorici, profesori și politicieni portughezi au pregătit diverse evenimente sociale, politice și culturale pentru a o sărbători, inclusiv noutăți editoriale precum lansarea volumului *Ensaio de Abril*.

Vlad DOBROIU
(Universitatea de Vest din Timișoara)